

УДК: [37. 015. 3: 005. 32]: 376 - 056. 263

С.Г. КАРПЕНЧУК

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ СУГЕСТОПЕДИЧНОГО ПІДХОДУ

Резюме. У статті розглядається проблема мотивації як важливого компонента процесу навчальної діяльності й засоби сугестії, що модернізують цей аспект у контексті взаємодії циклу «учитель-учень».

Ключові слова: мотивація, сугестія, сугестопедія, навіювання, мотив, потреба, інтерес, захоплення.

Постановка проблеми. Як відомо, результативність будь-якого процесу чи дії залежить насамперед від ставлення людини до того, чим вона займається, тобто стимулом у цьому контексті є мотив, потреба, бажання, захоплення, радість, що передусім прогнозованому результату, натхнення тощо. Саме ці емоційні стани кожен зокрема, чи в певній сукупності викликають інтерес до справи, творчої діяльності, учіння, самовдосконалення. Тобто створюється ситуація, що обґрунтовується як мотивація, у контексті нашої проблеми – мотивація навчальної діяльності. Сучасні вчені і педагоги-практики надають особливої уваги цьому компоненту, зосереджуючи увагу на все нових методах, що забезпечують мотиваційний аспект в освітньо-виховному процесі. Зарекомендували себе й методи, що належать до сфери сугестопедії. Оскільки щодо них завжди виникали й існують суперечності, то **метою цієї статті** є обґрунтування сугестивних методів, як таких, що уможливають підвищення інтересу в учнів загальноосвітніх закладів до оволодіння різних галузей знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оперуючи різними підходами, принципами, засобами освітньо-виховного процесу, учителю не слід відволікатися від істини, на якій особливу увагу зосереджує В.О. Огнев'юк, що полягає в такому: «... *освіту насамперед слід розглядати як сферу людинотворення, проектування її майбутнього, як інструмент соціалізації, інтелектуалізації та розвитку людини, введення її у соціально-духовний вимір людського життя, а також як механізм гармонізації суспільної свідомості та її здатності до сприйняття цивілізаційних змін*» (виокремлено нами) [6, 55]. Саме такий рівень досконалості освітньої діяльності спроможне забезпечити навчання, що ґрунтується на філософській, психолого-педагогічній основі, зорієнтоване на формування особистості, й людиноцентристській (людинознавчій, миследіяльній та людинотворчій). (За В. Кременем). На це й спрямовані сучасні дослідження. Постійно зростає інтерес до нетрадиційних методів, форм та засобів навчання, дедалі частіше звертається увага на використання сугестивних методів у навчально-виховному процесі. Зважаючи на це, виникає необхідність подальшого розвитку сугестопедії, появи нових сугестопедичних модифікацій. Особливо актуальною сугестопедія є під час вивчення іноземних мов, оскільки дозволяє підвищити результативність навчання, а також рівень мотивації навчальної діяльності, благотворно впливає на самопочуття [3, 58]. Сучасні вчені дійшли висновку, що сугестопедагогіка – не випадкове явище, її інтегрування в освітньо-виховний процес зумовлене соціально-економічним прогресом, завданнями, які він висуває перед освітою і що розкриття внутрішніх резервів учня (студента) можливе у звичайному стані свідомості за умови цілеспрямованих сугестивних впливів.

Сугестивний метод полягає у психологічному впливі однієї особи на іншу чи групу осіб, розрахований на безперечне сприйняття і прийняття слів, висловлених у них думок і волі; *навіяти яку-небудь думку – це означає навіяти віру* в те, що ми можемо здійснити ці дії і здійснимо їх. «Звичайно, вибір типу уроку істотно полегшує підготовку і проведення учителем самого уроку, але за однієї умови, коли чітко і коректно сформульовані цілі уроку» [5, 67-290], – вважає сучасний дидакт І.В. Малафійк. Не заперечуючи класичні схеми типології уроків (усталені, загальноприйняті), він особливу увагу зосереджує на нетрадиційному уроці (нетрадиційні компоненти реалізуються нетрадиційними засобами). Наприклад, урок-аукціон, урок-гра «Телеміст», урок-обмін інформацією та урок-диспут, урок-рольова гра, урок-пресконференція тощо. Йдеться про творчий підхід до побудови уроку. Такі пошуки констатують, що ця проблема як у педагогічній теорії, так і практиці, набуває актуальності. Адже, *щоб викликати в того, хто навчається інтерес до учіння*, без чого інформація не буде сприйнята, *потрібно викликати відповідне ставлення до неї*, і ми звертаємося за рахунок певних педагогічних впливів (засобів) до почуттєвої (емоційної) сфери людини.

Популяризатором сугестивного підходу до викладання дисциплін у загальноосвітньому закладі є С.С. Пальчевський. [7, 272-274]. Особливо він виокремлює гуманістичне виховання в душі загальнолюдських моральних ідеалів та цінностей. «Сугестопеду необхідно, – писав він, – використовувати засоби навчального матеріалу – художньої літератури, мистецтва, народної творчості, – навіювати відчуття унікальності того клатка землі, де кожен із нас народився, формувати відчуття відповідальності перед світом за його долю». [7, 273].

«Кожна людини – це світ, який з нею народжується і з нею помирає; під кожним могильним каменем покоїться *всесвітня історія*», – писав Генріх Гейне. Саме так людську сутність характеризує й С.С. Пальчевський:

Є місце на землі широкій –
Там сплять твої пахучі роки.
Там – найбільший взимку сніг,
Там – найсвятіший твій поріг,
Там – найчистіше джерело,
Що сили на весь вік дало.
В які б світи не мандрувать –
Туди вертатися вмирать [7, 274].

Але, оптимізм, творчість, снага до постійного оновлення й самовдосконалення – якості, що уможливають людині вічну пам'ять, безсмертність її ідей, творчості, до якої належить і наукова діяльність. Саме таким і укорінилося серед учених ім'я С.С. Пальчевського як відомого українського теоретика, методиста, акмеолога, майстра художнього слова. Всі ці якості він синтезував у своїх наукових працях, особливо виокремлюючи при цьому сугестопедичний підхід. К. Костюк також вирізняє як оптимальну умову організації успішної навчальної діяльності серед новітніх інтенсивних технологій вітчизняного й зарубіжного досвіду **сугестопедичні методи**, вважаючи, що вони підвищують мотивацію навчання, сприяють ефективнішому (кількісному і якісному) запам'ятовуванню навчального матеріалу, розкривають резервні можливості учнів (студентів), а також позитивно впливають на самопочуття [3, 58].

Основним засобом сугестивного впливу є **слово**. Несловесні чинники (жести, міміка) мають обмежені можливості навіюючого впливу. У загальному плані **навіювання** – вплив, що здійснюється за допомогою мови й немовних засобів і вирізняється зниженою аргументацією. Сугестр відповідно до своїх цілей і намірів, використовуючи певні прийоми навіювання, «вводить» у психіку сугеренда ті чи інші установки, спрямовані на зміну психічної діяльності. Навіювання застосовується сугестором в умовах заниженого рівня усвідомлення й критичності, регулює й стимулює психічну й фізичну активність, що реалізується за умови того чи іншого рівня автоматизму. Виокремлюється **метод занурення** – активний метод навчання з елементами релаксації, навіювання і гри. На відміну від інших методів навчання, де основний акцент впливу на учнів робиться на переконання, цей метод значною мірою спирається на навіювання [1, 278].

Виклад основного матеріалу. Сугестопедичні методи можуть використовуватися на різних етапах навчальної діяльності й під час навчання різних вікових категорій людей (дітей). Якщо, наприклад, на етапі введення дитини в інформаційне поле (простір), яке їй доведеться опанувати, то використовуються такі методи, як **навіювання**, **занурення**, **прикладу** (життя відомих персоналій чи зразків шедеврів творчості – засобів мистецтва) тощо – забезпечують мотиваційний аспект, то на операційно-активізуючому рівні навчальної діяльності сугестивні методи можуть використовуватися в ролі **тренінгу**, **релаксації**, **самонавіювання**, **самоактуалізації** тощо. За умови наявності інтересу знання засвоюються ґрунтовніше, міцніше; навпаки, за умови відсутності інтересу, навчальний матеріал засвоюється важко, часто формально, не знаходить застосування в житті, легко й швидко забувається. Тому завдання педагога (вчителя) полягає насамперед у формуванні в дитини в міру її розвитку все ширшого кола стійких позитивних інтересів. Дуже часто навіювати дитині, що вона має такі ненормальні якості чи легко може мати їх – означає змінити в цьому напрямку її моральну структуру. Якщо навіювати дитині, як це, на жаль, нерідко роблять вихователі, що вона зла, лінива, нерозумна, то дитина справді вважатиме себе злою і виправдовуватиме цю думку про себе поведінкою; вона справді сприйматиме себе як недосконалу істоту, і тому не візьметься ні за яку роботу, що вимагає розуму. Вона насправді ненавидітиме вас і робитиме вам неприємності. (В.П. Вахтеров). Варто зосередити увагу на **концентративній психорелаксації**, що є вираженням діалектики в психології: з одного боку, спокій, психічна релаксація, а з іншого – внутрішня концентрація, розкриття резервних можливостей психіки. За умови м'язового розслаблення у дитини зникають скованість, сором'язливість, тривога, напруження, гальмуються механізми психологічного захисту і як результат виявляються глибинні тенденції особистості. Зразком у цьому контексті є багаторічний досвід навчально-виховної роботи В.О. Сухомлинського, який переконався у тому, що природа не тільки «об'єкт пізнання», «сфера активної діяльності» вихованців, а й «виховний фактор». Він підкреслював, що «постійне спілкування з природою і взаємодія з нею стає істотним складником виховного процесу», «наочним мірилом цінностей». А школа, згідно поглядів В. Сухомлинського, покликана бути **Школою радості** для дітей, **Школою творчості** для вчителів та **Школою спокою** для батьків, родин і суспільства. [8]. Ця ідея не втрачає актуальності й понині.

Пропонована модель «**Алгоритм навчальної діяльності**» (див. рис 1.) є спробою відобразити систему засобів, що викликають **інтерес до навчання** – виокремлюється як один із найістотніших стимулів набуття знань (мотиваційний компонент), забезпечує стійкий і дійовий пізнавальний інтерес на основі розуміння учнями значення матеріалу, що вивчається. Компетентний учитель, розуміючи це, викликає інтерес до навчальної діяльності, відповідно мотивуючи її. Йдеться про **природовідповідний підхід**, оскільки логічним осмисленням проблеми ми можемо займатися за умови наявності відповідного знання як щодо оперування мислительними операціями, так і конкретної галузі, до якої воно належить.

Тому **вплив педагога має синтетичний характер**: він за рахунок органів чуття (зору, слуху, нюху, дотику, смаку), педагогічної інтуїції, засобів, що спонукають їх до діяльності (наочних, звукових, нюхових, чуттєво-енергетичних, творчих) викликає бажання, натхнення щодо освоєння об'єктивної дійсності й, створивши уявне загальне бачення проблеми, поступово вводить дітей у світ її логічного осмислення, періодично підсилюючи його емоційним станом, зосереджуючи енергетичні можливості й створюючи умови для насолоди від навчальної діяльності. Тоні Стоквелл, уродженець Великої Британії, освітній психолог із Ліхтенштейну, переконаний: «Сьогодні ми знаємо: **щоб вивчити щось швидко й надовго, треба побачити, почути й відчувати це**» (виокремлено нами) [2, 301].

Одним словом, спонукаючи до дії інтелектуальні й емоційні потенційні можливості учня, педагог інтегрує в контекст навчального процесу мотиваційний компонент, що підсилює інтерес до учіння й використання знань в конкретній практичній діяльності, зокрема, майбутній професійній. Отже, навколо дефініції «інтерес» ґрунтуються такі поняття, як «слово», саме за рахунок нього ми спонукаємо діяти зовнішні чуття (органи чуття) і внутрішнє відчуття (емоції), «органи чуття», «емоційний відгук», «потреба», «захоплення», «радість» тощо.

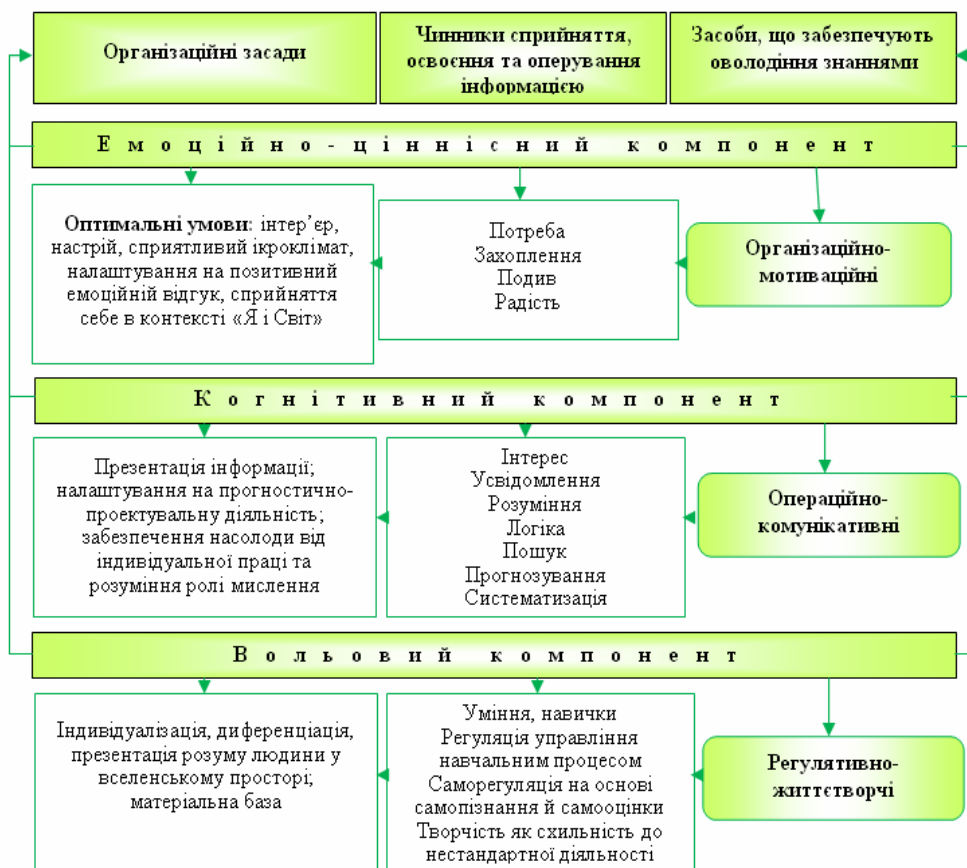

Рис. 1. Алгоритм навчальної діяльності

Яка дія може їх об'єднати?

Дослідження. Йдеться не про наукове дослідження, а про первинний його етап, властивий навіть тварині, яка потрапляє в нестандартні ситуації, – обдивляння, прислуховування, обнюхування, прагнення доторкнутися до незнайомих речей тощо. Саме з цього розпочинаються перші кроки немовляти, освоєння нею світу (це, мабуть, і започаткувало Світ, що поступово переріс у цивілізацію) – етап пізнання, коли ми перебуваємо на рівні відтворення побаченого, почутого, відчутого, здогадування, а тому йому мають відповідати засоби, що забезпечують чуттєво-образне сприйняття світу і себе в ньому – природовідповідні, спрямовуючи природні задатки того, хто навчається, в запрограмоване ним русло – «перехід певного інстинкту, схильності, здатності з можливого (потенційного) у справжній (актуальний) стан. У процесі актуалізації подразнення, стимул, мотив виступають як поштовх, привід для виокремлення певної дії, вчинку, що потенційно вже дозріли. При цьому **актуалізація** забезпечує мотив пропонує видів навчальної діяльності, що, в свою чергу, викликає потребу в пізнанні, оволодінні інформацією (знаннями, пізнанні, оволодінні). **Мотив** – від фр. *motif*, від середньовічної латини *motivus*, від лат. *motus* – прикметник минулого часу дієслова *movēre* – *рухати(ся)* – внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до дії. **Потреба** – стан живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежить від об'єктивних умов життєдіяльності і є рушійною силою їхньої активності. [1, 293, 370].

Зрозуміло, що бажаний результат в навчанні уможливує такий педагогічний вплив, який правильно враховує потреби того, хто навчається. Особливу роль у цьому контексті відіграє *індивідуалізація*. Зокрема опора на індивідуальні схильності, здібності, таланти учнів, пов'язуючи їх із потребою, що впливає із загального змісту навчальних дисциплін та суспільно-цивілізаційних потреб. Отже, в цьому контексті *мотивація виступає як система мотивів, або стимулів*, що спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. А *мотивація учіння* – складною системою спонукань, що зумовлюють спрямування активності індивіда на отримання, перетворення і збереження нового досвіду (знань, умінь, способів дій, вражень, уподобань).

Одним із важливих шляхів розвитку в учнів інтересу до навчальної діяльності є включення їх в активну творчу діяльність шляхом підбору посильних, цікавих, різноманітних, нових за змістом чи формою завдань, що спонукають до самостійних, активних роздумів. *Дуже важливо, щоб пізнання було пов'язане з позитивними емоційними переживаннями, з радістю, емоційним станом, що викликає натхнення, «внутрішній вибух» емоцій, необхідних як для суб'єкт-об'єктної взаємодії, так і для засвоєння знань.* Йдеться про **захоплення** – психологічний стан значного поглинення навчанням, роботою, грою, творчістю – сприяє тому, що людина віддає справі значну частину свого часу, вагомі фізичні й нервово-психічні зусилля. Захоплена чимось людина має чітку й відносно стійку установку щодо об'єкта своєї захопленості. Але якщо захоплення людини музикою,

живописом, поетичною чи письменницькою діяльністю тощо виникають спонтанно самі по собі, оскільки вони є природним явищем індивіда, то навчальна діяльність як явище групове (клас) чи масове (загальна освіта) викликати захоплення може насамперед у природно обдарованих дітей до науки. Учитель, на відміну від викладача професійного навчального закладу, де зосереджена увага усіх на оволодіння професійними знаннями, перебуває в досить складній ситуації. Вихід один – *викликати інтерес до навчання, захоплення ним усіх через індивідуальні особливості кожного*. Це вимагає неабиякої майстерності вчителя.

Чим можна захоплюватися?

Насамперед, *красою* – аспект довершеності. В процесі навчання ми мало звертаємося до цього вагомого чинника, що, *як магніт, приваблює й зосереджує до досконалості*. Окрім цього, вона пов'язується із кожною дисципліною, що викладається в школі: *краса мови, людських стосунків, різних надбань культури* – гуманітарні предмети, *логічних структур – текст і гармонія його побудови*, відповідно й обґрунтування; *природні явища*, наприклад, в досвіді В.О. Сухомлинського «слово народжувалося в спілкування дитини з природою». Цим він допомагав учням пізнавати й пояснювати життя природи: дерев, листочків, квітів, пелюсток тощо. Діти милуються степом, вслухаються в спів жайворонка, але кожен із них бачив навколишній світ по-своєму, адже «краса природи - це могутнє джерело енергії думки». Гармонію, як характерну особливість краси, ми спостерігаємо в рухах людського тіла й дивуємося тим, що відповідна симетрія погоджується з нашими думками й емоціями, що біологічна структура розвивається у взаємозв'язку з нейрофізіологічною й психологічною, вона ж супроводжує і дії архітектора (креслення), проявляється у витворах людської праці (трудова навчання), а особливо її інтегрують в собі види мистецтва – музика, живопис, хореографія, театральне мистецтво, особливо виокремлюється література, *книга як провідне джерело інформації*, на основі якої красу – виразник естетики – ми можемо якщо не почути, то відчуті її прояви в глибині власної душі, інтерпретувати із власними цінностями, схильностями, потребами й прагнути не лише відкривати їх в собі, а й удосконалити, орієнтуючись на вищий рівень досконалості – красу. Тому шедеври людського творіння вчитель використовує як засоби, що активізують мотиваційний процес.

Оскільки навчальна діяльність взаємопов'язана з науковою, то, мотивуючи її, педагог звертається до *досвіду відомих персоналій, які творили науку*, що й започатковує різні галузі людської творчості, зосереджуючи увагу на *щасті*, породженому досконалістю. Тобто у всіх появах етично-естетичного є людина. *Краса людини* – вища гармонія внутрішнього і зовнішнього, духовного і душевного компонентів у людині та світі людини. З огляду на це, краса людини може бути усвідомлена як категорія і естетики, і етики. В історії філософії краса людини тлумачиться і як краса духу [4, 110]. Отже, захоплюватися в процесі навчання можна як *пошуком*, що започатковує перший крок пізнання, і як таким, що характеризує наукову пізнавальну діяльність дослідника; *винаходом*, що породжує і радість, і здивування, і захоплення; *мудрістю*, і щастям від реалізації схильності, обдарованості, таланту на рівні творчості – успішна реалізація природних обдарувань – щастя. І, нарешті, найважливіша і найважча умова, що уможливує інтерес до учіння через захоплення ним, – це різнобічно *досконала постать вчителя*. Але найважливішу роль відіграє *захоплення власним ростом*, на чому ще свого часу наголошував Тейяр де Шарден: «... яке із людських творінь має найбільше значення для конкретних інтересів життя взагалі, якщо не створення кожним із нас у собі абсолютно оригінального центру, в якому універсам усвідомлює себе унікальним, неповторним образом, а саме нашого «Я», нашої особистості. Найглибший, ніж всі ці промені, сам фокус нашої свідомості... – ось те суттєве» [9, 256]. Отже, на чуттєво-образному рівні навчальної діяльності педагог мобілізує всі власні органи чуття, відчуття; за такої умови він спроможний організувати педагогічний міні-простір, потрапивши в який дитина підсвідомо спрямовує зустрічні органічні складники своєї біопсихічної структури, і в умовах такої взаємодії вона всіма своїми фізичними й емоційними чинниками налаштовується на складну інтелектуальну роботу.

Великий об'єм сучасних знань у цій сфері ґрунтується на новаторських дослідженнях 1950-х рр. ХХ ст., які проводив болгарський психіатр і педагог Георгій Лозанов. Він стверджував, що у навчанні є три основних бар'єри: *критично-логічний* (школа – це нелегка справа, то як можна вчитися весело і легко?), *інтуїтивно-емоційний* (я дурний і ніколи не дам собі з цим ради), *критично-моральний* (навчання – важлива праця, то може ліпше й не витрачати зусиль. Основними принципами сугестопедичного методу Г.К. Лозанова є: *принцип радості* (не напруженості) та концентративної психорелаксії; *єдності свідомого, парасвідомого та інтегральної мозкової активації*; *сугестивного взаємозв'язку на рівні резервного комплексу*. Зазначені принципи реалізуються у належний спосіб за умови використання відповідних психологічних, дидактичних і артистичних засобів, до яких належить: *авторитет, інфантилізація, двоплановість, інтонація, ритм, концертна псевдопасивність*. Всі вони перебувають у складній взаємозалежності й не можуть слугувати як самостійні чинники. Якщо *психологічні засоби* є синтезом відповідних знань педагога з психології, психотерапевтики, фізіології та театральної педагогіки, на основі яких формується вміння пов'язувати периферійні перцепції та емоційний стимул у ціле психологічне утворення, що забезпечує гармонізацію першого комунікативного плану з другим і розкриває внутрішні психічні резерви учнів, то *дидактичні засоби* передбачають глобалізацію навчального матеріалу. Під час вивчення глобальної теми увага спочатку зосереджується на головному, загальному, а потім переходить до часткового. Така організація навчального матеріалу допомагає учневі чи слухачеві швидше його вивчити. А поєднання *артистичних засобів* або засобів мистецтва з навчальним матеріалом сприяє формуванню атмосфери, в умовах якої в учневі чи студентові розкривається резервний комплекс, що уможливує, з одного боку, краще запам'ятовувати навчальний матеріал, а з іншого – створює відчуття відпочинку (концертна програма).

Сучасний педагог повинен певною мірою володіти всіма засобами впливу на дитину, у тому числі й методами, пов'язаними із психікою. Це пояснюється тим, що елементи навчання беруть участь у кожному акті навчально-виховного процесу. Особливо зріс інтерес до проблем використання навчання останніми роками. Тому й виникла нова галузь науки про застосування навчання в педагогічному процесі – *сугестопедія*. Педагог-практик повинен уміти використовувати різні види навчання: *пряме педагогічне навчання* (команда, наказ, навчання-настанов), *опосередковане* (самонавчання), *релаксацію* з метою морального виховання і в дидактичних цілях. Сугестивні засоби пов'язуються із сугестопедичним підходом до навчально-виховного процесу, що ґрунтується на гуманістичних ідеях сугестопедії. Вони відображаються, про що уже йшлося, у трьох провідних принципах: радості, розслабленості і концентративної психорелаксації; єдності свідомого – парасвідомого та інтегральної мозкової активації; сугестопедичного взаємозв'язку на рівні резервного комплексу. Прихильники цього підходу вважають, що для певної концентрації сил людини під час виконання напруженої розумової роботи потрібне лише психічне напруження. У стані повного м'язового розслаблення мислення продуктивніше, ніж у звичайному стані, оскільки в цій ситуації енергія мозку витрачається не на регуляцію м'язів, а на активацію інтелектуальної діяльності [10, 88-91]. Міркуваннями в цьому контексті ділиться Табакова О.В., вчителька світової літератури Рівненського НВК «Колегіум»: *«Метою сучасного уроку світової літератури є не стільки забезпечення новими знаннями, як пошукова діяльність, спрямована на розвиток мислення, формування умінь і навичок щодо орієнтації в інформаційному просторі. Навчання ефективне лише тоді, коли приносить радість. Емоційність, діяльність та спільна робота забезпечують свідоме ставлення до процесу набуття знань. Тому підвищення ефективності навчання в сучасній школі неможливе без впровадження новітніх форм організації навчального процесу. Сучасний урок світової літератури складно уявити без використання відео- та графічних зображень, анімації, аудіо-супроводу, тобто, без однієї з головних складників інформаційних технологій – мультимедійної. Комп'ютеризація різноманітних видів навчальної діяльності, що викликана розвитком multimedia-технологій (графіка, анімація, фото, відео, звук, текст в інтерактивному режимі роботи) створює інтегрований інформаційний простір уроку. При цьому активізуються майже всі сенсорні канали дитини, що забезпечує одночасне сприйняття інформації декількома органами почуттів».*

На уроці географії у 8-ому класі вчителька Хойна Н.В., вивчаючи тему «Основні кліматичні показники», мотивує навчальну та пізнавальну діяльність учнів, здійснюючи психофізичну підготовку щодо сприйняття нового матеріалу (релаксація): «Сядьте так, щоб вам було зручно, закрийте очі, розслабте обличчя, шию, плечі, руки, тіло, ноги... Уявіть: м'язи стають м'якими... Які ви гарні, коли посміхаєтесь! Уявіть те місце, де ви почувате себе спокійно і можете робити все, що заманеться. Уявіть собі все, що вас оточує: рухи, звуки, фарби, запахи. (Звучить музика для релаксації), супроводжується рядками поезії С.С. Пальчевського:

Може, доля моя за моря-океани	До сиріє землі низенько вклонюсь.
Та й закине мене у чужі чагарі,	Може, доля в льоду заведе сиві-сиві,
І відчується холод спітнілих долонь,	Пригадаю ті весни, які не зів'януть
Помолюсь на осінні дощі терпеливі,	Під високим промінням моєї зорі.
Що багряного клена не згасять вогонь.	Може, доля спрямує у жовті пустелі,
Може, доля у джунглях густих заховає,	Де гарцює задушливий чорний самум,
І в гарячому мороці дихать стомлюсь,	Я покличу вітри безтурботно-веселі,
Я пухнастим снігом, що роями спадають,	Спалах блискавок гострих і паводків шум.

1. *оптимальний стан готовності до навчання*, водночас і розслаблює.
2. *«Активний» концерт*, під час якого, інформацію, яку треба засвоїти, читають вголос у супроводі експресивної музики.
3. *«Пасивний» концерт*, під час якого учневі читають матеріал м'яким тихим голосом на тлі барокової музики, що допомагає транслювати нову інформацію в банки довголітньої пам'яті.

«Як використовувати світ, ніби класну кімнату?» – запитання, прагнучи відповісти на яке американські вчені й представники педагогічної практики доходять висновку, що *«... ефективні вишколи й навчальні програми повинні ґрунтуватися на шести основних принципах...»*. Це:

1. *Оптимальні умови* навчання.
2. Такий *спосіб презентації* навчальні теми, який би прилучав до роботи наші відчуття, а одночасно мотивував би до діяльності, був би необтяжливим, захопливим, розмаїтим та енергійним.
4. *Творче й критичне мислення*, що стимулює внутрішнє засвоєння інформації.
5. *Активізація доступу до засвоєного матеріалу* через гру, жарт, широкі можливості практикування.
6. *Реальне застосування знань*, уміння пов'язувати їх із життям.
7. *Регулярне повторення й оцінювання*, а при цьому *святкування* навчальних досягнень.

Фрагмент досвіду щодо реалізації шести принципів навчання

➤ *Принцип перший – оптимальні умови навчання.*

Організація дозвілля. «Чи можете уявити собі дворічну дитину, яка навчається, цілий день сидючи за партою? Звичайно, ні. Вона вчиться в дії: торкається, випробовує, нюхає, переносить, розмовляє, запитує й експериментує. І це все у феноменально швидкому темпі. Вона дуже швидко приймає світ і засвоює

інформацію з усього, що діється навколо – з її загального доквілля, – зауважують автори книги «Революція в навчанні» [2, 303]:

- *Святкова атмосфера* й свіжі квіти, що приємно пахнуть і приймаються барвистістю;
- *Кольорові картини, плакати*, підкреслюючи основні тези курсу словесно, чи за допомогою малюнків; вважається що більша частина навчального матеріалу засвоюється завдяки підсвідомості;
- *Музика* тощо. «Навчання через музику, безперечно, нове для нас, – незадовго до своєї смерті розповідав новатор у сфері прискореного навчання, каліфорнієць Чарльз Сміт. – Ми вчимося абетки, наспівуючи літери... Однак за останні 25 років наше застосування музики істотно поширилося. Виявлено, що музика вводить у спеціальний стан релаксації, коли мозок найвідкритіший у сприйнятті інформації. І це не просто стан, близький до сну. Це стан розслабленої готовності – або по-іншому – «розслабленого» усвідомлення».

«Загальна атмосфера не повинна лякати, а навпаки, налаштовувати позитивно», – переконує Мері Джейн Гілл (США).

Тоні Стоквелл (США) наголошує на необхідності використання плакатів і таблиць як ефективніші засоби за різні діапроектори, вважаючи, що вони мають висіти на стінах у класі ще до початку заняття, становлячи так звані периферійні стимули. Завдяки постійній присутності їх пам'ять засвоює їхній зміст, навіть якщо про це не думати. Стоквелл також наголошує на ролі кольорів у психології навчання. «Червоний – це застережливий колір, блакитний – холодний, жовтий – вважають кольором інтелекту, зелений і коричневий – заспокійливий, вони теплі й приязні. Не забуваймо, що ефективні таблиці й плакати мають сильний вплив на довготривалу пам'ять, творячи в ній образи, які завжди можна відтворити в потребі, хоч цього ми й не усвідомлюємо», – зауважує Стоквелл.

➤ **Налаштування учнів на відповідний настрій й заострення їхньої уваги:**

- приємна атмосфера у класі: урізноманітнення, несподіванка, фантазія й завдання, що спонукають до дії;
- несподівані гості, таємничі мандрівки, польові дослідження, спонтанні проекти (дні в стародавньому стилі, виставка домашніх тваринок, дослідження, що їх ініціюють діти) збагачують читання, письмо, сприяють дискусії;
- інсценізації на підставі прочитаного чи лялькові вистави;
- взаємодія й метушня викликані бажанням поділитися пізнанням – життєво важливі компоненти приємної атмосфери;
- радість відкриття нової інформації тощо.

➤ **Роль попередньої фізичної діяльності.**

➤ Барвіста обстановка, кольорові плакати, наочність спонукають до роботи тих, хто має візуальний стиль навчання. Музика стимулює учнів, які найліпше сприймають на слух. А от фізична активність налаштовує на навчання тих, хто володіє кінетичним стилем учіння.

Вважається, що поєднання цих засобів додасть упевненості, що активізовано три рівні мозку, які відповідають за мислення, почуття й діяльність. Однак існує ще одна вагома причина, що пояснює доконечність фізичних вправ. Наприклад, танцювальні вправи під музику сприяють припливові до мозку кисню – а мозок переважно працює на кисні та глюкозі. Такі вправи під музику, як просте жонглювання або кількаразове підняття догори одночасно лівої ноги і правої руки, а потім навпаки, – стимулюватимуть миттєву взаємодію між правою та лівою півкулями мозку.

Існують також вправи, що допомагають «розбити лід у міжлюдських стосунках» та ліпше пізнати одне одного, окресливши таланти кожного учасника, які можуть знадобитись в групі й поза нею.

➤ **Правильна частота мозкових хвиль.**

Щоб досягти такого оптимального стану, треба змусити мозок кожного учня працювати на правильній довжині хвиль.

І тут виникає парадокс: що швидше ви вчитеся, то повільніше працює ваш мозок. Одна довжина хвиль відповідає за глибокий сон, інша – за натхнення, ще інша – за свідому готовність сприймати щоденне життя. Багато дослідників стверджує, що існує й четвертий тип хвиль із частотою, яка сприяє швидкому й ефективному навчанню, – це так званий стан «альфа».

Заохочення учнів до того, щоб самі визначили цілі й очікувані навчальні здобутки.

Коли учні знатимуть, куди вони прямують, їм буде легше зосередитися на своєму шляхові. Досвід засвідчує, що люди зазвичай досягають більшого, ніж запланували, за умови, якщо вони самі зможуть встановити собі цілі. Американські вчені й вчителі-практики, реалізуючи цей принцип, пропонують учням здійснювати спроби уявити власну мету, передбачити процес реалізації щойно засвоєних знань.

Вивільнення емоцій.

Вважається, що справжній учитель заохочує до вивільнення бурхливих емоцій – відкриває шлях пам'яті.

➤ **Принципи доброго подання матеріалу полягають у такому: позитивне мислення і зв'язок нової інформації з цілями й попередніми знаннями учня.** Наприклад, «що потрібно для того, щоб твоя квітка росла?».

Уявна загальна картина, пов'язана з новою інформацією. У цій ролі може бути екскурсія, асоціативні схеми, уявна подорож тощо; прилучення до роботи всіх відчуттів (засобами музики, наочності, рухливих вправ); відхід від ролі вчителя. Вчитель сприймається передусім як активізатор, наставник, тренер, координатор й мотиватор.

Координація «несвідомих» процесів. Практики-популяризатори ідей Лозанова стверджують, що найголовнішу роль у навчанні відіграє підсвідомість, тому особливу роль відіграють засоби облаштування кімнати (плакати, мова, тіла, тон розмови, позитивне ставлення до навчального процесу).

Перевтілювання в різні постаті й обігрування різних ролей (відомого науковця або вивчення історії, поставити позицію, характерну певним історичним умовам тощо);

створення умов, що забезпечують зміну діяльності. Наприклад, спів змінюється дією, що переходить у розмову чи дослідження, а далі діти римують, малюють асоціативні схеми, завершуючи все груповою дискусією. Це забезпечує усталеність засвоєної інформації за допомогою різних навчальних стилів, поділ уроку на частини, що полегшує навчання;

введення в будь-який навчальний курс «компонентів науки, як учитися». Знання про те, як учитися – це, мабуть, найважливіший й найбажаніший загальний результат усієї навчальної діяльності.

обмірковування вивченої інформації, її тривале зберігання в пам'яті. Зрозуміло, що навчання передбачає не лише засвоєння нової інформації, але й обмірковування та її тривале зберігання в пам'яті. *Навчатися мислити є вагомим часткою будь-якої навчальної програми.* Добрі наставники використовують «ігри» на розвиток мислення і «розумові ігри» до синтезування інформації, як і до стимулювання зміни діяльності.

➤ **Активізація доступу до вивченого.** Зберігання інформації – компонент навчального процесу. До інформації має бути доступ. Тому наступним кроком є *активізація*: ігри, жарти, дискусії, інсценівки, що підсилюють «шляхи засвоєння».

➤ **Застосування того, чого навчилися.**

- Робота в парах.
- Групове навчання.
- Асоціативні схеми.

повторюйте, оцінюйте, святкуйте перемогу. (Інтерпретовано за Тоні Стоквелл).

Висновки. Як засвідчує аналіз окресленої проблеми, нетрадиційність в освітньо-виховному процесі, що ґрунтується на наковій і природо відповідній основі, забезпечує ефективні засоби впливу зокрема на якість навчальної діяльності. Особливо виокремлюються сугестопедичні засоби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.У. Гончаренко. – [вид. 2-е, доп. й випр.]. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Гордон Драйден, Джанет Вос. Революція в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос; пер. з англ. М. Товкало. – Львів: Літопис, 2011. – 544 с.
3. Костюк К. Модифікації сугестопедичної навчальної системи Г.К. Лозанова рід час вивчення іноземної мови на курсах дорослих / К. Костюк // Нова педагогічна думка: наук.-метод. журнал. №3. – 2005. – С. 58.
4. Крилова С. Філософський словник. Людина і світ / С. Кирилова. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2007. – С. 110
5. Малафійк І.В. Дидактика: навч. посібник для студентів педагогічних спеціальностей та вчителів / І.В.ж. Малафійк. – Рівне: РДГУ, 2002. – 386 с.
6. Огнев'юк В.О. Освітологія як відображення міждисциплінарного підходу в наукових дослідженнях феномену сучасної освіти / В.О. Огнев'юк. – С.55.
7. Пальчевський С.С. Сугестопедія: навчальний посібник / С.С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2006. – 360 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-и т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.5. – 639 с.
9. Тейяр де Шарден. Феномен человека / Тейяр де Шарден. – М.: Наука, 1977. – 296 с.
10. Чудакова Т.О. Сугестопедичний підхід у навчально-виховному процесі / Т.О. Чудакова // Мет. виховання біології, хімії, географії. Республіканський науково-методичний збірник. – Вип. 10. – К.: Освіта, 1993. – С.88-91.

С.Г. КАРПЕНЧУК. МОТИВАЦІЯ УЧЕБНОЇ ДЕЯТЕЛЬНОСТІ НА ОСНОВЕ СУГЕСТОПЕДИЧЕСКОГО ПОДХОДА

Резюме. В статье рассматривается проблема мотивации как важный компонент процесса учебной деятельности и способы сугестии, которые модернизируют этот аспект в контексте взаимодействия цикла «учитель – ученик».

Ключевые слова: мотивация, сугестия, сугестопедия, наведение, мотив, потребность, интерес, увлечение.

S.G. KARPENCHUK. MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY BASED ON SUGGESTOPEDAGOGICAL APPROACH

The summary. The article considers the problem of motivation as an important component of educational process and means of suggestion which modernize this aspect in context of interaction of the "teacher-student" cycle.

Key words: motivation, suggestion, suggestopedia, infusion, motive, need, interest, delight.

Рекомендовано до друку.

Д-р психол. наук, проф., дійсн. член НАПН України І.Д. Бех.

Одержано редакцією 22.02.2016 р.